

שמות טעמי אמ"ת וצורתם ומחלקותם

1

מאח הרב החכם הר"ר וואלף היירנהיים וצ"ל.

הנגינות של שלשת הספרים גם הם יתחלקו אל מפסיקים הנקראים צמח טעמים או מלכים ואל בלתי מפסיקים הנקראים משרתים. ואע"פ שבהרכבתם ושמוסם נשתנו נגינות ספרי אמת מנגינות יתר אחד ופסוקים ספרי קודש, חזק נעיק לורחם הם שוים אל נגינות שאר הספרים, וגם בהם מלאו מספר המלכים שנים עשר ומספר המשרתים תשעה, אע"פ שאינם אוחס המלכים והמשרתים בעצמם שנמלאו בא"ך ספרי קודש, גם לא השתמשו בשלשת הספרים בכל אוחס המלכים והמשרתים שהשתמשו בהם ביחד א"ך ספרים, כאשר נאמר לקמן.

צורת שנים עשר המלכים ושמותם:

א' הוא פֹּזֵר ויש שקוראים לו מרעיש, כמו כי אין בְּפִיהוּ (תהלים ה' י').

ב' מהפך לגרמיה. פִּי לֹא אֵל (שם ה' ה').

ג' אולא לגרמיה. לִדְוֹד שִׁפְטָנִי (שם כ"ז א'), והזהר שלא תחליף הלגרמיה עם הפסק אע"פ

שהם שוים בצורתם, כי המקל הוה שאחר המהפך ואחר האולא הוא מוריע שזה המהפך ושזה האולא

הוא לגרמיה מעם ומלך, מה שאין כן המקל הנקרא פסק הבא אחר יתר המשרתים לפעמים, שאיננו

מפסיק בענין כ"א בדבור לבד, להפריד בלשון בין ב' תיבות שלא יכוננו להתחבר בדבור, כמ"ש במשפטי

המעמים בשער הפסק.

ד' רביע גדול ויש שיקראו לו מיושב והוא מעם גבוה עד שיהפך השו"א לתנועה בכמה מקומות,

כמו כי רשעים יאָבְדוּ (תהלים ל"ז כ') נרננה פִּישׁוּעָתְךָ (שם כ' ו').

ה' רביע קטן והוא שוה בצורתו אל רביע גדול ונבדל ממנו שהוא טעם שטל, ולעולם עולה ויורד אחריו,

כמו שִׁיר הַפְּעֻלֹת.

ו' צנור הוא זקא הרשום בסוף התבה לעולם, כמו יחשכֹּךְ פּוֹכְבֵי נִשְׁפּוֹ (איוב ו' ט'), ואפילו בתבה

שיתנגן מלעיל לפי משקלו מ"ט הצנור רשום בסוף התבה, כמו כל חֲשֵׁךְ טָמֹן לְצַמְנוֹנִי (שם כ' כ"ז).

והוצרכו לנקד הצנור בסוף התבה לעולם כדי להברילו מן הצנורית הדומה לו בצורתה והיא משרת, ואותה

נקרו לעולם קודם האות המחלקת, כמו אֵל יִבְוֹשׁוּ בִי קוֹיֶךָ (תהלים ס"ט ו'), הצנור, שהוא טעם,

נקוד בסוף דב' של קוֹיֶךָ, והצנורית שהיא משרת, נקודה ב'י של יבֹוֹשׁוּ והיא מתחברת תמיד עם

המרכא או עם המהפך, ונקרו המהפך או המרכא תחת האות המחלקת הראויה לנגן והצנורית קודם

לו, כמו ב'י של יבֹוֹשׁוּ ובק' של אור קָרֹב מִנִּי חֹשֶׁךְ (איוב י"ז י"ב) ובמלה ועירא נקרו כמו כן

הצנור בסוף, כמו מי יִזֶּה מִלֶּךְ אֲבָבוֹד (תהלים כ"ד ח') אתה סתר לִי (ל"ב ו') והצנורית בתחת התבה,

כמו פִּי חֹפֶץ בִּי (י"ח כ'). ועוד אמר זה להלן אצל הצנורית. ויותר יש להקרא להזהר בזה כי נתבלבלו

בו ספרי הדפוס בהרכבת מקומות ונקדו צנור במקום הצנורית וצנורית במקום הצנור ויהפכו המעם למשרת

והמשרת למעם.

ז' עולה ויורד, צורתו תאומית, כי לו סקל דמות מרכא למטה באות המחלקת, ויש לו דמות

מהפך למעלה באות הקודמת לפניו, כמו הַצִּילֵנִי, ואם האות שלפני המרכא בשו"א ינקדו המהפך באות

שלפני פניה, כמו בְּהִסְדָּךְ (תהלים ל"א ח') אל תִתְחַרַּשׁ (ל"ט י"ג) יִכְלַכְלַךְ (נ"ח כ"ז), ואם העולה ויורד

במלה ועירא ובתנועה ראשונה יתלקוהו לשנים וינקדו המרכא על מקומה באות המחלקת והמהפך דוקא

באות האחרונה של התבה הקודמת, אם אין נגון בה, כמו כֹּל־פְּזוֹעֵלִי אֲנִי (תהלים י"ד ו') דְלוֹתִי מֵאֵד

(קמ"ב ז') ובאופן זה השמיטו המקף הראוי להיות בין שתי תבות בעלי המקף והעמידו המהפך באות

אחרונה או ביניהם תמורת המקף כמו פִּלְגֵי מַיִם (א' ג') וכן יעמם לָנוּ (ס"ח כ') אֲחֻשָּׁה פִּי (איוב

ז' י"א), ב' תבות האלה: יעמם, אֲחֻשָּׁה, בלתי ראויים לנגן כלל, שהרי הקטן בהם חסוף ודינם

להקף ומלאו מקום המקף במהפך, וכן כֵּן הוּא (מסילי כ"ז ז') אִסְפָּרָה. אֵל חֶק (תהלים ב' ז'), וככה

מצאנו כל דוגמתם בכ"י קדמונים, אלא שבספרי הדפוס נבוכו בהם, שלפעמים השמיטו המקף ולפעמים

נקדוהו

טעמי אמת

נקראט ג'ם וואו כפי העולה על רוחם; גם במקום מצב המהפך נבוכו אם באות האחרונה או באות שלפניה. ודע שחידד'ק במכלול שלו קרא לעולה ויורד בשם המקל חשלישי לזקא בעבור שברוב המקומות הוא בא אחר הזקא בשלישי, וקראו מקל בעבור המצא שהוא חשלישי, כי אין המהפך כי אם לפסן המודיע שזה המצא הוא טעם לא משרת, ויש לו כח לשנות הנקוד כמו האתנה וס'ם כמו פלגי תלים (תהלים א' ג') בל' דעת (איוב ס"ב ג') שנשתנה בהם הפתח לקמץ בעבור תהפס, וזה העולה ויורד הוא המפסיק חיות גדול שכפסוק, והאתנה שאחריו פחות ממנו, כמו אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדתם גם כניתם עדי עך ישבו לכסא לך (תהלים קל"ב) ועוד שם בפסוק שלפניו נשבע ה' לדור וגו'; ואולם בדרו כ' ש' נ' כ' מניס לעולה ויורד כ'ט'ם שאכתוב בפסוק אצל הצנורית.

ח דחי ויש שקוראים לו ימנית והוא שפחא המנוקד בראש התבה לעולם קודם תנועות התבה להברילו מן המפחא המשרת הדומה לו בצורתו והוא מנוקד באות המחלקת, כמו ללקחת מוטר השכל (משלי א' ג') הוא דחי טעם, אבל לקחת נפשי ומנו (תהלים לא יד) הוא שפחא משרת הנקרא מרחא מאילא וכן סבבני פרים רבים אפירי בשן כתרונני (כ"ב ג') תבת סבבני בטעם דחי לכן הפ' של פרים גנוש, אבל תבת אפירי בספחא מאילא שהוא משרת לכן ב' בשן רפה, וכשיש שם ב' תבות שדראשונה במקף, לעולם הדחי בתחלת התבה השניה, כמו פה-ללהם (ק"ז ה') לגזור יס-סוף (ק"ז יג) פי-בן ישמח (ל"א) עבים סתר-לך (איוב כ"ב יד). וביותר יש להוחר במלות ועירות כאלה המנוקדות בתחלת או בשוק להעמיד הדחי בראש האות, שאם תעמידנו באמצע האות, דחי נשתנה הטעם למשרת, כמו פי-הוא צדיק בעיניו (ל"א א') הוא מרחא משרת, אבל פי-הוא על ימים יסדה (תהלים כ"ד ב') הוא מרחא טעם הנקרא דחי; ורוב ספרי הדפוס נשתבשו בהם. ודע שאע"פ שהדחי מנוקד לעולם בתחלת התבה מ"ם הוא פנוגן באות המחלקת כראוי, אלו היה שם טעם אחר, ולפעמים יש כח לדחי לשנות הנקוד כמו האס"ף כמו אס-אצדק (איוב ט' כ') הד' בקמץ בס"ם ובעדות המכלול באבן כ"ד. מ אתנה, הוא חונה כפי קצת מנקדים.

י רביעי מוגרש, ויש שקוראים לו כתף ימין ומיושב; ולעולם הרביעי מנוקד באות המחלקת והגר' בראש התבה כמו יבושו רשעים (ההלים לא יח), ממצוקותיהם (ק"ו ו'), ובתבה שנגינה בראשה ינקו שניהם על אות אחת כמו על יתר עשה גאווה (ל"א כ"ד) כי הפליא חסדו ל'י (ל"א כ"ב). גם באלה התרשלו הסופרים והכדפוסים והשמיטו לפעמים הגרש ולפעמים הרביעי ולכן כל מקום שתמצא גרש לבדו בתבה תר' נאמנה שנשכח הרביעי * וכן כשתמצא הרביעי לבדו קודם הסלוק תרע שנשמט הגרש, כי הרביעי השכן לסלוק הוא מוגרש לעולם, וכברל בזה מן הרביעי הפשוט שהוא לעולם במחצית הראשון של הפסוק קודם האתנה, אלא שכבר נהגו מקצת סופרים קדמונים לנקד רביעי לבדו קודם הסלוק מבלי גרש עמו בפסוק שאין בו אתנה כלל.

י"א, שלשלת גדולה הוא טעם כלך וכפסיק, וכבר עשו הסופרים סמן מקל אחד תבת השלשלת וגדלה להודיע שזאת השלשלת מולכת והבדילוח בזה מן השלשלת הקטנה שהיא משרתת כאשר אבאר בפסוק אצל המשרתים. ויאמר יתבי הנקדן בעין הקורא שלו בפ' ודא אצל ויתמהמה: ו' בטעם שלשלת בב"א ספרים, ונהגו קצת נקדנים לנקד שם פסק להציד שאינה משרתת. וכן כתוב שם בגליון מטרה קטנה: ו' ר"ם מרעיון ויש שנודעים כאן פסק ושעות הוא כי לא נמנה שום פסק אחר השלשלת, ומפני שיש בשלשלת ספרי אמת השלשלת לפעמים כלך ולפעמים משרת כשהיא מולכת לכן בא הפסק להבדיל בין המולך ובין המשרת, אבל בב"א ספרים לעולם היא מולכת ובוה הם טועים. ויפח אמר. יב סלוק הוא סוף פסוק.

הן אלה שנים עשר הטעמים הגדולים בפסרי אמת; אבל טעמי יתר כ"א ספרים והיינו פור גדול

(* ואין זאת דעת כל הקדמונים, עיין כח"ס נפתחה לתלים, כמספתי נגינות טהלים, חספס ו'.

טעמי אמת

הגקרא קריני פרה, והסגולתא והתלישא, והפרס במקל אחד או בשני מקלות, והיחויב והשטא והוקף והחביר, בלתי נהוגים בשלשת הספרים (תוך מן איזה פסוקים שבראש ומוף ספר איוב שרם כדמות סתירה וסתירה לספר ואינם מעיקר הספר, הם נורגים מנהג טעמי א"ך ספרים); אמנם הפסוק גם הוא נהוג בשלשת הספרים אבל אינו נכנס בכלל הטעמים כמבואר בחבורי ספר משפטי הטעמים שער א' פ"ב.

והמשרתים לטעמים הם תשעה, ואלה שמותם וצורתם:

א מהפך הנקרא גם **פונה**, והוא או פשוט, כמו **פִּי**, או מציור, רציני, בצרוף הצנורית, כמו שיטאר אצלה. **ב מרכא** וגם היא או פשוטה כמו **יש**, **אנשי**, או מצנרת, כמו **לָרֹב**, ודע כי בכמה מקומות במקרא העטירו מרכא תמורת הכתוב ובפרס במלה ועירא בת הקפה הראויה לכתב העטירו לפעמים מרכא והשמיט המקף; ולכן תמצא כמה פעמים שאמרו הקדמונים ובעלי סמרה על מלה מן המלות שהיא במאריך והיא מקפפת ומתנונה בכפרינו. ולכן אל יסרידך דעתך כשתמצא מלה לפעמים במרכא במקום ראוי למשרת אחר, כי באמת אינו אלא מתנו ונשכח המקף. **ג אזלא**. **ד שופר** הולך מלמטה היא מונח. **ה שופר** הולך מלמעלה הוא עליו כמו למנצח. **ו גלגל** הוא ירח בן יומו. **ז מרחא** מאילא היא המעקרת באת המחלקת, וכבר דברתי בה לעיל אצל טעם דחי.

ח צנורית, והיא כדמות זרקא, כמו שכתבתי לעיל אצל טעם צנר, ולא תשמש לבדה לשם טעם כי אם בצרוף ההפך או המרכא הסמוכים לאחריה בתבנה, כמו **הָמֶן**, וכמו **חֹתֶם**, ובשתי מלות זעירות הראויות להקפה הצנורית בראש המלה הקדמת להפך ולמרכא ונמלש מן ההקפה כמו **כִּי הָיָא אֱלֹהִים** (תהלים צ"ד), לכן הצנורית עבד למשרת ואינה משרת באמת, כי לא תביא כי אם בתנועה המשכה הקדמת להפך או למרכא, ומדיעה, שזה המהפך משרת לא טעם מהפך לגרמיה, ושוה המרכא משרת לא טעם עולה ויורד (ולכן השמיט הצנורית בכמה מקומות בנקים שאין חשש מעות להחליף המהפך או המרכא משרת למעם), וכן מנהגם לעשות סמן אחר סמן ולא הסתפק בסמן אחד לבד באחד מהם, כי חששו שמה יחשוב הקרא ששכח הסמן הסמן ויבוא לידי ספק; ומעט זה עשו סמן מיוחד לרגש וסמן מיוחד לרפה, גם סמן מיוחד לשיי ימין וסמן מיוחד לשיי שמאל ולא הסתפק בסמן אחד באחד מהם, כי חששו שמה יחשוב אדם ששכח הסמן ויסתפק לו, וכמו שכתב החכם ראב"ע בראש ספר צחות על נקדת השיא שכת' עשית שהיא לשון נקבה. ולכן לא תמצא לעולם מהפך או מרכא מצינר שאחריו לגרמיה, כי הצנורית סמן לבטיל הגרמיה, והלגרמיה סמן לבטיל הצנורית, לכן הם סותרים אהדרי, אבל יתכן פסק אחרים, כי הפסוק בלתי מפסיק בענין רק בדבר לבד, ככתוב לעיל אצל אולא לגרמיה.

ט שלשלת קטנה, והיא שזה בצורתה אל שלשלת גדולה; וכבר כתבתי שם שהספרים עשו פסק אחד כל שלשלת גדולה להבדיל בינה ובין הקטנה שהיא משרתת. וכל שלשלת שבמקרא פסקן תוך משמנה שרם משרתים ובלתי כפסיקים, ששה מנהג בתהלים ושנים במשלי. כן מצאתי במסרת כ"א האומרת: **ח' שלשלת דלא פסקן וס': אין ישועתה לך** (תהלים ג' נ'). **דענה מלאך** (ליר' ה'). **לך חסיה תהלה** (ס"ח ב'). **בפרש שרד** (ס"ח ס"ו). **ישאו הרים** (ע"ב נ'). **אשרי שיאחו** (קל"ז ס'). **כי לוח חן** (משלי א' מ'). **היחנה אילש** (שם ו' כ"א). שמונת אלה הן בלא פסק בכל סים וכ"ו ועל כל חד מנהג מטר בכ"ו: **ח' שלשלת דלא פסקן**, ולכן ל' של ישועתה לך רגוש בכל ספרינו בדין דחיק, וזה לעד, שהשלשלת שלפניו משרתת. ואם תמצא במקצת ספרים פסק אחר אחד משמנה שלשלת האלה, דע שהוא שגגת המעתיק או המדפיס, שחשב לתקן וקלקל.

הן אלה תשעת המשרתים הנזכרים במצרי אמת, אבל הדרגא והתלישא ומרכא כפולת לא ימצאו כ"א בא"ך ספרים ונמנעים ספרי אמת.